עין משפט נר מצוה

פא א מיי' פ"א מהל' מ"ש הל' ו ופ"ד מהל' שמיטין הלכה יב טוש"ע י"ד סי' שלא סעיף קכו:
פב ב מיי' פ"א מהל' מ"ש הלכה ג טוש"ע שם סעיף קכה:
פג ג מיי' שם הלכה ג:
פד ד מיי' פ"ד מהל' שמיטין הלכה טו:
ה [מיי' פ"א מהלכות מעשר הלכה גו]:

חסורי מיחסרא והכי קתני אתרוג אחר לקיטתו למעשר ואחר חנטה לשביעית ורבותינו נמנו באושא (א) אחר לקיטתו בין למעשר בין לשביעית איתמר רבי יוחנן וריש לקיש אמרי תרוייהו אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית לעולם ששית כי אתא רבין אמר רבי יוחנן [א]אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית אפילו כזית ונעשית ככר חייבין עליה משום טבל ת"ר [ב]אילן שחנטו פירותיו קודם ט"ו בשבט מתעשר לשנה שעברה אחר ט"ו בשבט מתעשר לשנה הבאה אמר רבי נחמיה בד"א באילן שעושה שתי בריכות בשנה שתי בריכות ס"ד אלא אימא כעין שתי בריכות אבל אילן העושה בריכה אחת כגון דקלים וזיתים וחרובין אע"פ שחנטו פירותיהן קודם ט"ו בשבט מתעשרין לשנה הבאה אמר רבי יוחנן [ג]נהגו העם בחרובין כרבי נחמיה איתיביה ריש לקיש לרבי יוחנן (ה)בנות [ד]שוח שביעית שלהן שניה מפני שעושות לשלש השנים אישתיק א"ל ר' אבא הכהן לרבי יוסי הכהן אמאי אישתיק לימא ליה אמינא לך אנא רבי נחמיה ואת אמרת לי רבנן משום דא"ל שבקת רבנן ועבדת כרבי נחמיה ולימא ליה קאמינא לך נהגו ואת אמרת לי איסורא דא"ל במקום איסורא כי נהגו שבקינן [ב](ליה) ולימא ליה כי אמינא לך אנא [ה]מעשר חרובין דרבנן ואת אמרת לי שביעית דאורייתא אלא אמר רבי אבא הכהן תמיהני אם השיבה ריש לקיש לתשובה זו אם השיבה הא אותבה אלא אימא אם קיבלה רבי יוחנן אם לא קיבלה:

מתני'

חסורי מיחסרא והכי קתני א"ר יוסי אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים אתרוג אחר לקיטה למעשר אחר חנטה לשביעית ורבותינו נמנו באושא וגמרו אתרוג אחר לקיטה בין למעשר בין לשביעית. והכי פירושה אתרוג אחר לקיטה למעשר לענין חדש וישן ולענין שניה נכנסת לשלישית או שלישית לרביעית ואחר חנטה לשביעית בין להפקר בין לביעור כשאר אילנות ובת שביעית הנכנסת לשמינית הפקרה הוא פוטרה[ג] מן המעשר דאילו לענין מעשר כשאר שני שבוע אזיל ביה רבנן בתר לקיטה לגבי חדש וישן ומעשר שני ומעשר עני משום דדרכו ליגדל על כל מים כירק והכי מפרש בשמעתא קמייתא דקדושין (דף ג.) אבל לשאר דבריו שוה לאילן בתר חנטה. ורבה ורב המנונא סבירא להו כאבטולמוס דאמר בתר חנטה לשביעית הלכך בת שביעית שנכנסת לשמינית חייבת בביעור ובת ששית הנכנסת לשביעית פטורה מן הביעור דאזיל בתר חנטה ומיפלג פליגי רבה ורב המנונא במילתיה דאבטולמוס בהא רב המנונא סבר כיון דפטורה מן הביעור חייבת במעשר דלאו הפקרא דמלכא היא ורבה סבר סוף סוף יד הכל ממשמשין ומודה אבטולמוס דפטורה מן המעשר: **לעולם ששית.** חייבת במעשר ופטורה מן הביעור: **אפילו כזית.** אפילו לא גדלה בששית אלא מעט ורובה גדלה בשביעית עד שנעשית ככר חייבת משום טבל דבתר חנטה אזלינן: **שתי בריכות ס"ד.** אין לשון זה נופל אלא בעופות כדתנן (ב"ב דף פ.) הלוקח פירות שובך מפריח הבריכה ראשונה: **כעין שתי בריכות.** שאין פירותיו נגמרין כאחת כגון תאנים כדאמרן (לעיל דף יג:) גבי קטניות מתוך שעשוין פרכין: **אבל אילן.** שפירותיו נלקטין כאחד בתר לקיטה אזלינן בהו: **בנות שוח.** מפרש במסכת ע"ז (דף יד.) תאיני חיורתא: **שביעית שלהן שניה.** שביעית שלהן נוהגת בשנה שניה של שמטה כדמפרש טעמא: **מפני שעושות לשלש שנים.** פירות החונטים בה בשביעית אין נגמרין עד שנה שניה של שמטה ואנן בתר חנטה אזלינן ונהגא בהו שביעית: **ואת אמרת לי איסורא.** דאסור למיזל בהו בתר לקיטה אנא נמי מודינא דאסור אלא נהגו כך: **שבקינן להו.** בתמיה: **אם קיבלה.** והאי דאישתיק משום דלא ידע להשיב אם לא קיבלה והאי דאישתיק משום דלא איכפת ליה דלא דמי מעשר פירות האילן דרבנן לאחמורי ביה כשביעית דאורייתא:

מתני'

ורבותינו נמנו באושא. לית דגרסי אתרוג אחר חנטה בין למעשר בין לשביעית דסברי לה השתא כר"א דלעיל (דף יד:) ולא נראה דבהדיא מוכח בפ' לולב הגזול (סוכה דף מ.) דגרסינן אחר לקיטה וג' מחלוקת בדבר: **שתי** בריכות ס"ד. דלא שייך לשון בריכה [ד]באלו אלא ביונים לפי' בקונטרס כדתנן בפרק המוכר את הספינה (ב"ב דף פ.) הלוקח פירות שובך מפריח בריכה ראשונה ואין לפרש דפריך משום דאין אילן טוען שתי פעמים בשנה דהא אשכחן דיופרא בריש עושין פסין (עירובין דף יח.) ומיהו י"ל משום דקשיא ליה דכיון דלא שכיח אין לנו לחלק מדרבנן: **כגון** הדקלים והזיתים. בתוס נקט זיתים דמודה בהו ת"ק דתבואה וזיתים אחר שליש ולא אחר חנטה: **נהגו** העם בחרובין כרבי נחמיה. לאו דוקא נקט חרובים דהוא הדין דקלים וזיתים וכל אילנות [ה]העשויות בריכה אחת בשנה מדפריך ליה ריש לקיש מבנות שוח וא"ת והא בנות שוח מפרש בפרק כיצד מברכין (ברכות דף מ:) תאיני חיורתא ובריש כלל גדול (שבת דף סח. ושם) אמרינן לקיטתו כאחד למעוטי תאנה ואע"פ שיש לחלק בין סתם תאנים לתאיני חיורתא הא בפ"ק דפאה (מ"ה) חשיב אילנות שלקיטתן כאחד ולא חשיב בנות שוח ושמא תנא ושייר: **בנות** שוח. בפרק כיצד מברכין (ברכות דף מ:) אמר רבה בר בר חנה תאיני חיורתא ופרי גרוע הוא כדמשמע בריש מסכת דמאי דלא נחשדו עליהם עמי הארץ דתנן הקלין שבדמאי השיתין הרימין והעוזרדין ובנות שוח וכן משמע בפ"ק דע"ז (דף יד. ושם) דאמרינן גבי שביעית הוסיפו עליהן מוכססין ובנות שוח אבל מעיקרא לא נהגו בהם שביעית שלא היה חשוב בעיניהם וקשיא דבפ"ק דשבועות (דף יב: ושם) משמע שהוא פרי חשוב גבי מותרות קיץ למזבח כבנות [ו](שבע) לאדם כל שאוכלין אותו בקינוח סעודה והיינו בנות שוח דאמרינן בבראשית רבה גבי עץ שאכל אדם הראשון דקרו ליה בנות שוח לפי שגרמו שוחה לאדם ואיכא דקרו ליה בנות שבע לפי שגרמו שבעת ימי אבילות ובפרק ארבעה נדרים (נדרים כו.) גבי נודר מן הכלכלה והיו בהן בנות [ז](שבע) ואמר אלו הייתי יודע שבנות (ב) [ז](שבע) בתוכה משמע נמי דפרי טוב הוא ולרבי יוחנן דפטר בירושלמי בריש דמאי אפילו בודאי ודמאי דמתניתין לאו דוקא לפי שרוב מינין (ג) אינם באין אלא מן ההפקר הוה מצינו למימר דפרי הוא הגדל ביערים שהוא מקום הפקר ופטור מן המעשר אע"פ שהוא טוב כעין אגוזים קטנים שלנו וכגון ערמונים והא דלא נהגו ביה שביעית מעיקרא לאו משום גריעותא הוא אלא משום דעושות לשלש שנים כדאמרינן הכא והוו סברי דלא אזלינן בהו בתר חנטה [ח]אלא בתר לקיטה כיון דעיקרן אינם נגמרין בשנה שחונטים בה אבל לריש לקיש דירושלמי דמחייב בודאי ופטרי בדמאי לפי שלא נחשדו משמע משום גריעותא הוא ושיטתיה דהש"ס כוותיה בפ' כ"מ (ברכות מ.) דאמרינן דמאי הוא דלא בעי עשורי הא ודאי בעי עשורי ועוד קשיא דהתם ובפ"ק דע"ז (דף יד.) תאיני חיורתא קרי ליה ובפ' ארבעה נדרים (דף מ.) אמרי' דאין זה לא תאנים שחורות ולא תאנים לבנות וצריך לומר דשלשה מיני תאנים הן שחורות ולבנות הן סתם תאנים ובנות שוח הם תאנים רעות כגון הנך דדמאי ובפ"ק דע"ז וקראום בנות שוח לפי שמולין הקלקלה במקולקל אבל בנות שבע דשבועות ונדרים הן (ד) חשובות שגרמו שבעת ימי אבילות ומסתמא מן הטובות אכל שנאמר (בראשית ג) ונחמד העץ להשכיל ולית דגרסי בפ"ק דע"ז מוכססין בנות שוח בלא וי"ו שהוא פרי אחד שכן שמו כדמוכח בפ"ק דבכורות (דף ח. ושם) דאמרי' הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס לשלש שנים וכנגדו באילנות בנות שוח נחש לשבע שנים ולאותו רשע לא מצינו חבר ויש אומרים כנגדו [ט]מוכססין בנות שוח ופי' שם בקונטרס מוכססין של[י] בנות שוח ולא בנות שוח ממש ועוד י"ל דמשעת נטיעת האילן של בנות שוח אין טוענן פירות עד שבע שנים ואהכי מייתי לה גבי נחש וכי האי גוונא קאמר התם אפעה לשבעים שנה וכנגדו באילן חרוב וחרוב זה משעת נטיעתו עד שעת גמר פירותיו שבעים שנה אבל גבי זאב וארי דלשלש שנים היינו משעת חניטתו עד גמר פרי כדאמרינן הכא: **שבקת** רבנן ועבדת כרבי נחמיה. עדיפא מיניה הוה ליה לאקשויי דרבי יוחנן אית ליה [כ]הלכה כסתם משנה: **משום** דאמר ליה שבקת רבנן ועבדת כרבי נחמיה. נראה לי כך פי' לכן לא א"ל הכי כדקאמרת דאי הוה א"ל הכי הוה משיב לו ריש לקיש וכי שבקינן רבנן ועביד כרבי נחמיה דלא אמרת כרבי נחמיה קאמינא לך: **וכי** נהגו שבקינן להו. בתמיה דלשון נהגו משמע בפרק בתרא דתענית (דף כו:) דאי עביד לא מהדרינא והכא כיון דליכא אסורא דהלכה כרבנן לית לן לאהדורי ובריש ערבי פסחים (דף קג.) גבי הא דאמר רבי יוחנן נהגו העם כב"ה ואליבא דרבי יהודה משמע קצת דלכתחילה עבדי הכי מדבריך רבא אבשמים ברישא והדר אמאור ובכל ענין מתיישב כאן ומכאן סותרים מה שפירש רש"י בפ"ק דפסחים (דף נ:) אסורים בעשיית מלאכה במקום שנהגו דכיון דתני אסורין לא תלינן במנהגא [וע"ע תוספות ברכות נג: ד"ה נהגו ותוס' פסחים קג. ד"ה ואמר]:

בפסח

רבינו חננאל

תנו רבנן אילן שחנטו פירותיו קודם ט"ו בשבט מתעשרים לשנה שעברה, ושחנטו אחר ט"ו בשבט מתעשרים לשנה (שעברה) הבאה. א"ר נחמיה במה דברים אמורים באילן העושה כעין שתי בריכות בשנה. פירוש שתי בריכות, דיופרין אילן שטוענין [נ"א: שטוען] שתי פירות בשנה, כגון תאנה שעושה פירות בקיץ ובחורף. אבל אילן העושה בריכה אחת, כגון הדקלין והזיתין והחרובין אע"פ שחנטו פירותיהן קודם ט"ו בשבט מתעשרין לשנה הבאה, וקיימא לן כרב המנונא, דר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש קיימי' (א"ר יוחנן) כוותיה. [א]אמר ר' יוחנן נהגו העם בחרובין כר' נחמיה. אע"ג דחנטו קודם ט"ו בשבט מתעשרין לשנה הבאה. איתיביה ר' שמעון בן לקיש לר' יוחנן, הא דתנן בשביעית תחילת פרק חמישי. בנות שוח שביעית שלהן שנייה שעושות לשלש שנים. על שם שעשו בשביעית יהו שביעית. כלומר, הנה בנות שוח שחנטו קודם ט"ו בשבט, וחונטין עוד אחר ט"ו בשבט בכל (השנה) שנה ושנה, ומה שחנטו בשנת השמיטה אחר ט"ו בשבט, נוהגין בהן דין שביעית בשנה השנייה של שבוע, שמתאחרין בנות שוח הללו באילן ג' שנים. אבל מה שחנטו קודם ט"ו בשבט בשביעית, מן הששית הן חשובין, ומותרין בשנה הראשונה של שבוע. הנה בנות שוח אינם כגון שתי בריכות בשנה, לפי שאין עושין אלא בריכה אחת בכל שנה ושנה, הנה מה שחנטו קודם ט"ו בשבט חשובין משנה ששית. ושחנטו אחר ט"ו בשבט חשובין משנה השביעית, ומתבערין בשנה השנייה של שבוע שהיא שנה שלישית לחנטתן. והיאך א"ר יוחנן כי החרובין מפני שעושין בריכה אחת בשנה, בין מה שחנטו קודם ט"ו בין אחר כך מתעשרין לשנה הבאה. אשתיק כול'. ירושלמי: אמר ר' אבא בר כהנא ותמיהני איך מותיב ר' שמעון בן לקיש ומקבל ר' יוחנן מיניה, ושתיק ליה, ויתיביניה אנא אמינא חרובין ואת אמרת בנות שוח, אנא אמינא מנהג ואת אמרת הלכה, אנא אמינא ר' נחמיה ואת אמרת רבנן. פירוש בנות שוח הללו תאנים לבנות הן כדאמרינן בענין דברים האסורים למכור לנכרים, בנות שוח בפטוטרותיהן, ואמרי' בגמרא אמר רבה בר בר חנה תאיני חיוורתא. והן בנות שוח ובנות שבע ובלוקסין כולן מיני תאנים. וכבר פירשנום במס' ע"ז. וכן דרך בנות שוח הללו שחונטין בשנה הראשונה הן פגין ובשנייה בוחל ובשלישית נגמרין והן צמל. ובכל שנה הן חונטין וכך סידורן. מה שחונטין בשנה הראשונה

מסורת הש"ס

א) שביעית פ"ה מ"א, ב) צ"ל להו, ג) בס"ל: הפקרא הוא ופטורה, ד) צ"ל באילן, ה) אולי צ"ל העושות, ו) [בשבועות אי' שוח וכ"ה שם בתוס' ד"ה כבני שוח וכו'], ז) [בכל הסוגיא דשם אי' שוח וע"ש בפירוש הרא"ש], ח) אולי צ"ל ולא בתר יבש' וכן כתוב בתוס' ע"ז יד. ד"ה בנות שוח, ט) לפנינו הגירסא מוכססין לחוד וכן הוא גירסת רש"י שם, י) [כרש"י שם מין], כ) [שבת מו. ובאלו דימי טוכלו].

הגהות הב"ח

(א) גמ' ורבותינו נמנו באושא וגמרו אחר לקיטתו: (ב) תוס' ד"ה בנות שוח כו' שבנות שבע בתוכה לא הייתי נודר משמע נמי דפרי: (ג) בא"ד לפי שרוב מינין הללו אינם באין: (ד) בא"ד דשבועות ודנדרים הן הטובו' שגרמו:

רבינו חננאל (המשך)

של שבוע נגמרין בשלישית. ומה שחנטו בשנייה נגמרין ברביעית. ומה שחנטו בשלישית נגמרין בחמישית. ונוהגין בהן מעשר עני, דקיי"ל אילן בתר חנטה, ואילו שנגמרו בחמישית, בשלישית חנטו, לפיכך הן פירות שלישית. ושחנטו ברביעית נגמרין בששית. ושחנטו בחמישית שנגמרין בשנה של שמטה מותרין הן, כי פירות חמישית הן. ושחנטו בששית נגמרו בשמינית ונוהגין בהן מעשר עני. ושחנטו בשנת השמטה בשביעית, נגמרין בשנה התשיעית שהיא שנייה של שבוע הנכנסת. ונוהגין בהן דין שביעית ומתבערין, כי בשביעית היתה חניטתן, וכך דרך סידורן לעולם. כל הפירות של בנות שוח שחונטין בשביעית נוהגין בהן דין שביעית בשנה השנייה של שבוע והיא שנת גמירת הפרי הנחנט בשביעית עצמה. נמצאו בכל שנה ג' מיני פירות בזה האילן, מקצתן צמל, והן שחנטו מקודם לכן בשנתים. ומקצתן בוחל, והן שחנטו מראשתקד. ומקצתן פגין והן בזו השנה. וכענין שפירשנו הן מפורשין בתלמוד ארץ ישראל בגמרא דהא מתניתא, מהו בנות שוח פיטויראה. פי' פיטוירא בלשון יון. ואמרו מין תאנים כאשר אמרנו. מה בכל שנה הן עושות או אחת לשלש שנים, ופירשו בכל שנה עושות אלא אין פירותיהן נגמרין אלא עד ג' שנים. כיצד יודע, איך יודעות פירות של כל שנה ושנה. ר' יונה אומר קושרין [נ"א: קושרין] בחוט, פי' אלו בחוט לבן ואלו בחוט אדום ואלו בחוט שחור. תני שמ'[ואלו] תוחב בהן קסמין, גם זה כענין הראשון כול'. תני רבן שמעון בן גמליאל אומר מהוצאת העלין עד חנטת הפגין ג' יום, ומן הפגין עד השיתין הנובלות ג' יום. ומן השיתין עד התאנים ג' יום. ליקט תאנה ואינו יודע מתי חנטה, א"ר יונה מונה ק' יום למפרע. אם חל בתוכן ט"ו בשבט הוא יודע מתי חנטה. אמרו לו (והיא) והא עמי בטבריא ועושות לשנה אחת. אמר להן והרי עמכם בציפורי ועושות לשלש [ל]שנים. פי' מעשר חרובין דרבנן.

א) תלות יקי"ל כר"ה דר"י ורשב"ל קיימינן כוותיה" פירש למעלה ברשא העמוד וכאן צ"ל א"ר יוחנן נהגו. ב) בירושלמי שם בפ"ה דשביעית סוף הלכה א' יען בתוספתא שם רפ"ד איתא יען עושות לשתי שנים.